

STADSHOLMEN

LUDVIGSBERG 14

Ludvigsbergsgatan 10, 12 och 16

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

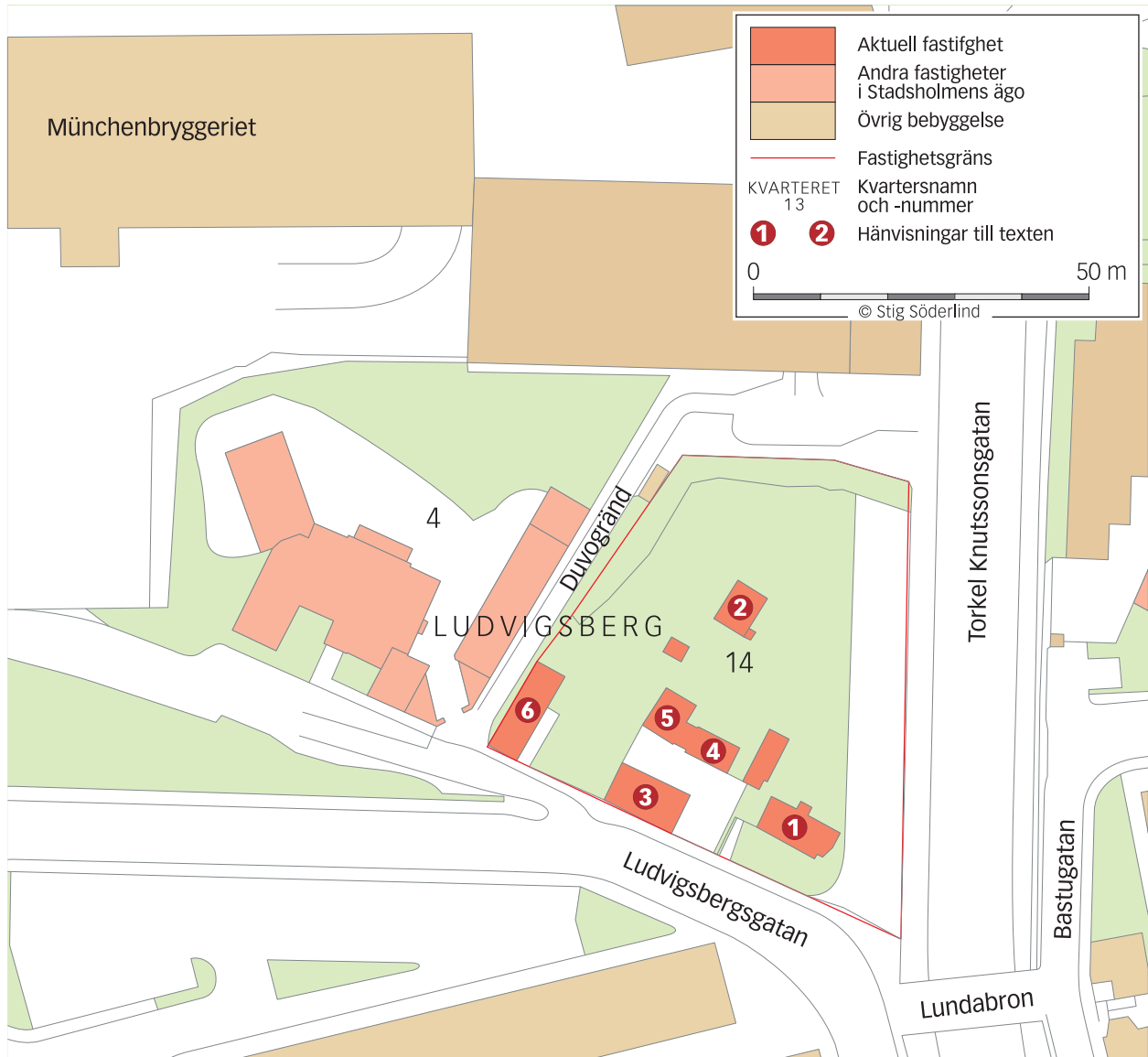
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1 BOSTADSHUS, LUDVIGSBERGSGATAN 10**
- 2 ATELJÉ**
- 3 BOSTADSHUS, LUDVIGSBERGSGATAN 12**
- 4 SANNOLIKT F.D. VERKSTAD**
- 5 SANNOLIKT F.D. BAGARSTUGA**
- 6 BOSTADSHUS, LUDVIGSBERGSGATAN 16**

LUDVIGSBERGSGATAN 12 UNDER
RESTAURERING I MARS 1968.
FOTO G. FREDRIKSSON SSM F 82244.

De bevarade trähusens byggnadshistoria inom fastigheten Ludvigsberg 14 går tillbaka till 1750-talet, möjligen ännu längre. Stenhuset kan beläggas till åtminstone 1820-talet, men är troligen äldre.

Byggherrarna och ägarna var i stor utsträckning hantverkare och lägre tjänstemän med ekonomiska möjligheter att uppföra och äga egna hus. Stora delar av husen hyrdes ut till mindre bemedlade, och tidvis var invånarantalet mycket stort.

Ludvigsberg 14 är en sällsynt rest och ett talande exempel på den enklare bebyggelse som tidigare fanns i stor mängd i stadens utkanter. Området är både bebyggelse- och socialhistoriskt mycket värdefullt och berättar om byggnadsskick och bitvis svåra levnadsförhållanden för de människor som sällan förekommer i beskrivningar av äldre tider. Byggnaderna och trädgårdarna med sina stora ytor och plank som avgränsning har dessutom stor betydelse som miljöskapande inslag i den moderna staden.

De omfattande renoveringarna i slutet av 1960-talet betydde stora ingrepp men var nödvändiga för att rädda husen från rivning och ge dem en modern bostadsstandard. Så långt det var möjligt

togs husens äldre, karaktäristiska uppbyggnad och utformning till vara. Flera detaljer som fönster eller dörr- och fönsterfoder nyttillverkades, ofta utförda med omsorg. Här finns också exempel på tak- och fasadrenoveringar samt plåtarbeten utförda på traditionellt sätt och med traditionella material.

Fastigheten Ludvigsberg 14 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Skinnaviksberget är innerstadens högsta naturliga punkt. Bergets egenskaper och läget vid vattnet har gett förutsättningarna för den äldre bebyggelse som har funnits här. Namnet Skinnaviksberget är belagt sedan 1600-talet och anger att området tidigare har bebotts av människor som arbetat med skinnberedning. "Skinnarna", eller garvarna, bedrev en verksam-

DET RIVNA HUSET PÅ LUDVIGSBERGSGATAN 14. I BAKGRUNDEN SKYMTAR LUDVIGSBERGSGATAN 16 OCH DISPONENTVILLAN TILL LUDVIGSBERGS MEKANISKA VERKSTAD. FOTO O. HEIMER 1905, SSM F87554.

het som både luktade illa och var brandfarlig. God tillgång på vatten var dessutom en förutsättning för arbetet. Garverierna hänvisades därför till stadens utkanter i närheten av stränderna. Det före detta kvartersnamnet "Somens Kvarn" och gatunamnet "Somens Kvarngränd" ger också en fingervisning om att det har funnits kvarnar i området.

Till sådana här utkantsområden sökte sig även de mindre bemedlade, och bebyggelsen karaktäriserades under 1700- och 1800-talet av småskalighet och enkelhet. Här fanns relativt stora trädgårdar där de boende odlade grönsaker och andra växter för husbehov. De små husen rymde många boende, och arkivhandlingarna anger sysselsättningar med anknytning bland annat till sjöfart och hantverksyrken. Här bodde även fattiga pigor, arbetsskarlar och fabriksarbetare.

Under 1800-talets industrialisering etablerade sig några större företag i området. År 1843 grundades Ludvigsbergs gjuteri och mekaniska verkstad av Jaques Lamm, och drygt tio år senare startade Münchenbryggeriet sin verksamhet. Industrierna präglade området omkring Skinnarviksberget, både

genom sin arkitektur och i sin egenskap av arbetsgivare för många av de boende.

På 1960-talet revs det mesta av den äldre bebyggelsen och ersattes bland annat av ett antal lamellhus runt öppna gårdar sydväst om Ludvigsberg 14. I samband med detta och andra planerade förändringar gjordes nya stadsplaner för området under 1960- och 1970-talen. Den äldre bebyggelsen vid Ludvigsbergsgatan, Yttersta Tvärgränd och Gamla Lundagatan markerades då som kulturresevat. Kvarteren Ludvigsberg, Kaninen Minsta och Haren 5 och 6 ligger här som en sista rest av vad som har varit med hus och tomter som anpassat sig efter det bergiga området. Bostadsbebyggelsen i området karaktäriseras också av sina stora, grönskande trädgårdar som avgränsas med plank på traditionellt sätt.

HISTORIK OCH BYGGNADSBESKRIVNING

Ludvigsberg 14 bestod tidigare av tre olika fastigheter: Skinnarviksberget 9 (Ludvigsbergsgatan 10), Skinnarviksberget Större 1 (Ludvigsbergsgatan 12) och Skinnarviksberget Större 3 (Ludvigsbergsgatan 16). Mellan nuvarande Ludvigsbergsgatan 12 och 16

STENHUSET VID LUDVIGSBERGSGATAN 10. FOTO J. MALMBERG.

låg tidigare ytterligare en fastighet med en äldre trähusbebyggelse som revs 1937. De äldre fastigheterna slogs samman till den gemensamma fastigheten Ludvigsberg 14 i slutet av 1900-talet. Byggnadshistoriken är inte helt utredd men bostadshusen tycks alla ha tillkommit under olika tider på 1700-talet. Norr om de hus som beskrivs i den här texten ligger ytterligare ett trähus. Dess historia är inte utredd.

F.D. SKINNARVIKSBERGET 9

Ludvigsbergsgatan 10 (nr 1-2 på kartan)

HISTORIK

Huset i sten uppfördes sannolikt i slutet av 1700-talet. Fastigheten brandförsäkrades första gången 1829 av dåvarande ägaren, kammarskrivaren Poller. Bostadshuset beskrivs då som en byggnad med tegelmurar mot gatan och i en del av östra gaveln. I övrigt var huset timrat och panelat med en liten del i väster av korsvirke. Huset var uppfört i en våning med inredd vind och var utvändigt målat med linoljefärg. De båda våningsplanen innehöll vardera två rum och kök. Rummen var inredda med paneltak, fotpaneler och flerfärgade, glaserade kakelugnar. På tomten

fanns flera andra byggnader, bland annat ytterligare ett bostadshus i timmer.

Efter Poller kom andra husägare med yrken som diversehandlare, skomakare och guldsmedsgesäll. Fastigheten förändrades relativt lite och 1886 förvärvades den av Stockholms stad. En brandförsäkring från slutet av 1930-talet omtalar att alla byggnader utom gathuset då var rivna.

Upprustning och renovering

Bostadshuset genomgick en omfattande upprustning och renovering under 1960-talets sista år. Huset var i tekniskt dåligt skick och skulle samtidigt byggas om från två lägenheter, en på varje plan, till ett enfamiljshus, vilket innebar stora förändringar. Hela takkonstruktionen med bjälklag och trossbotten byttes ut, men det nya yttertaket gjordes med samma utseende som det gamla. Samtliga fönster, som var sekundära och saknade spröjs, ersattes med kopplade, utåtgående fönster med smäckert spröjsade ytterbågar anpassade efter husets karaktär.

Ombyggnaden till enfamiljshus medförde att de tidigare två entréerna slogs samman till en, som

HALVFRANSK DÖRR MED KAMMARLÅS PÅ
LUDVIGSBERGSGATAN 10.
FOTO J. MALMBERG.

TIMMERHUSET FRÅN VINSTA SOM 1970 FLYTTADES TILL LUDVIGSBERGSGATAN 10.
FOTO J. MALMBERG.

placerades i nytt läge. Trappan till övervåningen fick därmed också en annan placering än tidigare och planlösningen gjordes om. Äldre dörrar återanvändes och kompletterades vid behov med tillvaratagna dörrar från andra fastigheter.

Husets exteriör var ombyggd under olika perioder, och flera åtgärder syftade därför till att återföra senare tillägg till ett för husets ålder och särprägel mer passande utseende. Detta innebar bland annat att några sekundära fönster sattes igen och att överdimensionerade fönster och takkupor minskades i mått. Vid renoveringen togs också all puts ner och man kunde då konstatera att husets stomme delvis bestod av tegel, delvis av trä och korsvirke, precis som 1829 års brandförsäkring hade beskrivit. Delar av konstruktionen var dock tvungen att bytas mot modernare material på grund av svåra skador.

BYGGNADSBESKRIVNING

Byggnaden består av en våning med inredd vind under brutet och valmat tak av enkupigt tegel. Plåtarbetena till takkupor, takfot och stuprännor är utförda på traditionsenligt sätt med falsar och skarpa vinklar. Takfotens undersida är klädd med träpanel.

Fasaden är slätputsad med två fönster och en takkupa mot gatan. Mot gården finns en förstukvist med locklistpanel, uppförd i slutet av 1960-talet. Samtliga fönster, som är från samma tid, är kopplade och utåtgående med spröjsad ytterbåge.

Invändigt finns ett antal äldre halvfranska två- och trefyllningsdörrar med kammarlås både på bottenvåningen och på övervåningen samt några synliga, äldre trägol. I övrigt präglas interiören av 1960-talets ombyggnad med ändrad planlösning, linoleummattor, nya dörrfoder, ny trappa till övervåningen samt nya undertak.

Till huset hör också en timrad byggnad med tegeltak som i dag fungerar som ateljé. Den var ursprungligen en gammal bagar- och tvättstuga som flyttades hit från Vinsta gård 1970. Invändigt är byggnaden moderniserad med delvis öppen takstol, linoleummattor och modern skivbeklädning på väggarna. Här finns emellertid en äldre, halvfransk trefyllningsdörr med kammarlås.

Den kuperade gården består av både gräs och bergknallar. Av äldre växter finns bevarade almar och vit syren men det mesta är planterat efter renoveringen på 1960-talet.

BOSTADSHUSET VID LUDVIGSBERGSGATAN 12. FOTO J. MALMBERG.

F.D. SKINNARVIKSBERGET STÖRRE 1*Ludvigsbergsgatan 12 (nr 3-5 på kartan)***HISTORIK*****Husen under 1700-talet***

Skomakaren Daniel Täckström brandförsäkrade 1757 sin egendom vid dåvarande Stora Skinnarviksgatan. Försäkringsbrevet beskriver ett trähus med bjälkkällare och två bostadsvåningar utmed gatan. De båda våningarna bestod av två rum vardera och yttertakets var täckt med bräder. Kök nämns inte särskilt. På gården fanns ytterligare två byggnader: en bagarstuga med kammare och en verkstadsbyggnad, båda täckta med torvtak. I verkstaden hade Daniel Täckström troligen sitt skomakeri. Bostadshuset är samma hus som står här i dag, och sannolikt är även bagarstugan och verkstaden samma som fortfarande finns på tomten, även om de senare har byggts om och numera är sammanbyggda.

Husen under 1800-talet

Vid Brandkontorets besiktning i början av 1810-talet – innehavare var vid den tiden ”mademoiselle” Anna Christina Wennström – hade taken på alla tre

byggnaderna bytts ut mot tegel och det stora bostadshuset fått tre rum och kök på varje våning. Inredningen var delvis ålderdomlig med bjälktak i två rum. De andra rummen hade däremot fått moderna, släta paneltak. På tomten hade också uppförts enklare hus, som latrin, vedbod och andra uthus. Av brandförsäkringar från 1800-talets senare hälft framgår att de tre äldsta husen var panelklädda och utvändigt målade med oljefärg. Någon gång vid mitten av 1800-talet byttes också de gamla kvarvarande bjälktaken mot paneltak.

Ägarna har varit en brokig skara med titlar som kasör, fabrikör och sedeltryckare. Åtminstone en kvinna, den redan nämnda Anna Christina Wennström, har stått som innehavare. Vid mitten av 1800-talet var konteramiralen F. A. von Schneidau ägare, och det var möjligen denne som anlade den kägelbana vid södra tomtgränsen som nämns i Brandkontorets besiktningsprotokoll från 1847. von Schneidau bodde dock inte här utan i sitt hus vid Hornsgatan 14. Den siste private innehavaren var arbetskarlen C. G. Johnsson som bara hade fastigheten cirka ett år innan den förvärvades av Stockholms stad 1875.

DEN GRUSADE GÅRDSPLANEN VID LUDVIGSBERGSGATAN 12 MED BOSTADSHUSET T.V. OCH DE TVÅ SAMMANBYGGDA UTHUSEN T.H.
FOTO J. MALMBERG.

Upprustning och renovering

Få förändringar tycks ha skett fram till 1960-talets slut – förutom anpassning till bostäder av den före detta bagarstugan och verkstaden samt rivning av några uthus. Vid slutet av 1960-talet gjordes en större upprustning och modernisering som innebar stora ingrepp, men som samtidigt räddade husen från att rivas. På grund av det dåliga skicket byttes de tre byggnadernas ytterpanel och takkonstruktioner helt ut mot nya med samma utförande som tidigare. Fönstren ersattes också med nya, kopplade med spröjsade ytterbågar.

Ursprungligen fanns det en separat lägenhet på varje våning med ingång till den övre från östra gaveln. Lägenheterna slogs samman till en, varvid trappan byggdes om och utökades men behöll sitt läge. Delar av ett av bottenvåningens rum togs i anspråk för den nya trappan, men detta var i stort sett den enda större förändringen av planlösningen. I övrigt tillverkades nya dörrfoder och nya bröstpaneler som ersättning för de gamla. Flera murade spisar och kakelugnar togs bort.

BYGGNADSBESKRIVNING

Bostadshuset längs med gatan är uppfört i två våningar med en panelklädd timmerstomme och framträdande knutlådor. Panelen har profilerade locklister. Huset är tre fönsteraxlar långt och täcks av ett tegelklätt sadeltak. Entrén ligger mot gården och har en brädklädd pardörr från 1960-talet med trekantsformat överstycke och äldre gångjärnsbeslag. Samtliga fönster är från 1960-talet och är kopplade och utåtgående med spröjsad ytterbåge.

Invändigt är planlösningen, med smärre undantag, bevarad och här finns några äldre halvfranska tre- och fyrfyllningsdörrar med kammarlås. Ett av rummen på bottenvåningen har en kakelugn av 1700-talstyp med marmorerat, glaserat kakel. Denna ersatte sannolikt en liknande kakelugn med blomsterdekor som stod på samma plats fram till renoveringen i slutet av 1960-talet. I övrigt präglas inredningarna av denna renovering samt en ytskiktsrenovering utförd i början av 1990-talet.

På tomten finns också två, numera sammanbyggda, äldre byggnader klädda med panel och

EN ÄLDRE KAKELUGN MED LITET VÄRMESKÅP PÅ LUDVIGSBERGSGATAN 12. FOTO J. MALMBERG.

MURAD SPIS MED SENARE INSATT JÄRNSPIS I UTHUSET VID LUDVIGSBERGSGATAN 12. FOTO J. MALMBERG.

profilerade locklister. Dessa motsvarar sannolikt den bagarstuga och den verkstad som nämns redan i 1757 års brandförsäkring. Invändigt finns en äldre hel-fransk trefyllningsdörr med kammarlås och en dörr med utanpåliggande fyllningar och liknande lås. Ett av rummen har en murad spis med senare insatt järnspis. Husen byggdes samman i slutet av 1960-talet och inreddes till ateljé med cementgolv och nya fönster lika dem i bostadshuset.

Gården har en liknande karaktär som grann-tomten på Ludvigsbergsgatan 10. En lönn och en syrenhäck finns kvar från tiden före 1960-talets renovering.

F.D. SKINNARVIKSBERGET STÖRRE 3 *Ludvigsbergsgatan 16 (nr 6 på kartan)*

HISTORIK

Ullkammaren Johan Bjurstedt ansökte 1753 om brandförsäkring för ett trähus med bjälkkällare och en bostadsvåning. Den senare bestod av en förstuga,

en stuga, en kammare och ett kök. På gården fanns också ett stall av timmer samt ett lider av korsvirke och bräder. En ny försäkring tecknades av Bjurstedts änka 1778 då egendomen förbättrats med bland annat nya inkörsportar och en inredning av vinden på bostadshuset. Bebyggelsen hade också kompletterats med en mangelbod och vedbodar på tomtens södra sida. Enligt beskrivningen hade bostadshuset nu en förstuga, tre rum och tre "contoir" på bottenvåningen respektive fyra rum och två "contoir" på den övre. Taket var täckt med tegel, och takfot,nock och takkupor klädda med järnplåt. Denna byggnad har i huvudsak samma utseende i dag, medan uthusen är rivna.

Efter familjen Bjurstedt kom ett par ägare med anknytning till sjöfart, kofferdistyrmannen Björk och skepparen Millberg. Andra ägare har varit till exempel en guldsmedsgesäll, två änkor och en auktionsmäklare innan Stockholms stad förvärvade fastigheten 1896.

BOSTADSHUSET VID LUDVIGSBERGSGATAN 16 SOM LIGGER MED LÅNGSIDAN MOT DUVOGRÄND. FOTO J. MALMBERG.

Upprustning och renovering

Liksom grannhusen renoverades och moderniserades byggnaden i slutet av 1960-talet. Utvändigt fick huset nytt tak med enkupigt tegel och takfot och hängrännor i plåt enligt traditionellt utförande. En av två ytterdörrar sattes igen och gjordes om till fönster. En ny innertrappa byggdes i nytt läge när de ursprungligen två lägenheterna slogs samman till en. Rummen i bottenvåningen fick släta undertak av skivor och på övervåningen inreddes ett badrum. Flera murade spisar och kakelugnar togs bort och fönstren byttes mot kopplade, utåtgående med spröjsad ytterbåge. I övrigt behölls den äldre planlösningen, och som framgått ovan tillverkades ny bröstlist och panel till ett av rummen.

BYGGNADSBESKRIVNING

Byggnaden i hörnet av Ludvigsbergsgatan och Duvogränd har en våning med inredd vind och är uppförd med en panelklädd timmerstomme och framträdande knutlådor. Det brutna taket är täckt

med enkupigt tegel och har två plåtklädda takkupor mot Duvogränd och en mot gården. Mot gårdssidan finns, förutom entrén med ny dörr, två fönster och mot gränden tre fönster. Samtliga fönster är från 1960-talet och är kopplade och utåtgående med spröjsad ytterbåge.

Invändigt är planlösningen med ett stort rum på var sida om förstugan bevarad. Ett av rummen på bottenvåningen har ett äldre brädgolv och här finns också en rund, vit och slät kakelugn. Rummet har vidare en nytillverkad bröstlist med slät bröstpanel och halvhög sockel. Övervåningens planlösning liknar den på bottenvåningen, och de två rummen på var sin sida om hallen har synliga bjälkar i taken. I övrigt präglas inredningen av 1960-talets renovering och av en relativt nyligen utförd ytskiktsrenovering.

Vid den trädgårdsdokumentation som gjordes i början av 2000-talet konstaterades att trädgården före 1960-talets renovering var planterad bland annat med ginst, forsythia, syrener och vita vinbär. Av de äldre växterna finns i dag framför allt flera stora almar kvar.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.